

OSMANLI DEVLETİ'NDE YUNAN MALLARINA KARŞI UYGULANAN TİCARÎ BOYKOT (1910)

Rıza KARAGÖZ*

ÖZET

Girit Milli Meclisi'nin Yunan Kralı adına yemin edilmek suretiyle açılması (Nisan 1910), Osmanlı vilâyetlerinde protesto ve akabinde Yunan mallarına karşı boykot uygulanmasına sebep oldu. Bu makalenin giriş kısmında Girit meselesinin başlangıcından itibaren 1910 yılına kadar gelişim süreci özetlendi. Ardından boykotun nerelerde ve nasıl uygulandığı, Osmanlı Hükûmetinin boykota yaklaşımı, Avrupa devletlerinin boykota tepkileri ele alındı. Sonuç kısmında ise boykotun etkileri ve sonuçları üzerinde değerlendirilmeler yapıldı ve elde edilen bilgiler yorumlandı. Araştırmada verilen bilgilerin ana kaynağı, Osmanlı belgeleri ve gazeteler olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı İmparatorluğu, Boykot, Yunanistan, Girit.

Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmek istenmesi olarak vasıflandırılabilir Girit Meselesi sebebiyle Osmanlı Devletinde Yunan malları ve vapurlarına karşı boykot uygulanmıştır. Bu makalede Girit Millî Meclisinin “Helen Kralı” adına açılmasını müteakip (Nisan 1910) başlayan Yunan boykotunun memleket çapındaki uygulamalarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde mevcut, konuyla ilgili belgeler¹ ışığında boykotun boyutları ve uygulanmasına dair bilgi ve değerlendirmeler bu incelemenin muhtevasını teşkil etmektedir². Ancak daha önce

* Yard. Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Belgeleri (DH.SYS) kataloğunda tespit ettiğimiz, konuyla ilgili belgelerin bulunduğu dosyalar (DH.MUİ, 102-2/17; 98-1/56) bu araştırmanın ana kaynağını oluşturmaktadır.

² A. Nühket Adıyeye'nin Girit konusunda yaptığı çalışmalar meselenin başlangıcından sonuna kadar oldukça ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir. Ancak 1910 yılında başlayan ve birkaç ay gibi kısa bir süre de olsa şiddetli bir şekilde uygulanan boykot konusunda gerek Adıyeye'nin eserlerinde gerekse Girit meselesi hakkında bilgi içeren diğer eserlerde fazla bilgi yer almamaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde içinde boykotajla ilgili belgelerin yer aldığı bir dosyayı tespit edince, özellikle bu belgeler etrafında konunun ele alınması ihtiyacı hasıl olmuştur.

Girit meselesinin başlangıcından itibaren tarihî seyrini özetlemek yerinde olacaktır.

Osmanlıların, Girit'le münasebetleri Yıldırım Bayezid zamanında (1389-1402) başladı. Osmanlı Devletinin Batı siyaseti çerçevesinde yapılan savaşlarda Girit önemli rol oynadı. Bilhassa Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren Girit devamlı şekilde Osmanlı hücumlarına maruz kaldı. Kanunî Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim zamanında Girit Osmanlı donanmasının akınlarına uğradı. Bu akınlar daha ziyade tanıma ve ganimet amaçlı idi.

Osmanlılar stratejik önemine binaen Girit'i ele geçirmek gerektiğinin bilincindeydiler. Girit Osmanlı Devletinin Akdeniz'deki hakimiyetinin tamamlanması yolunda ciddî bir engel ve tehlike teşkil ediyordu. Adayı ele geçirmek için XVII. yüzyıl ortalarında Venediklilerle amansız bir mücadeleye girişen Osmanlılar, yaklaşık çeyrek asır sürecek olan bir mücadelenin sonunda 6 Eylül 1669 tarihinde imzalanan 18 maddelik bir teslim antlaşmasıyla burayı tamamen ele geçirdiler. Osmanlı hakimiyetine giren Girit, merkezi Kandiye olmak üzere imtiyazlı bir eyalet hâline getirildi³. Zamanla adaya Müslüman Türkler de iskân edildi. Evliya Çelebi, adanın yeni sakinlerinin buradaki şehirlerin fizikî yapılarına müdahale etmeden bazı şekli değişikliklerle iskân olduklarını yazmaktadır⁴. Osmanlı idaresi altında adada can, namus ve mal güvenliği sağlandığı gibi, yerli ahalinin dinî işlerine de müdahale edilmedi⁵.

Fethinden itibaren Mora isyanının başlangıcına kadar 150 yıl boyunca sükûnet içinde kalan Girit'te çeşitli sebeplerin etkisiyle huzursuzluklar ve isyanlar baş göstermeye başladı. Daha Rus Çarı Petro zamanında başlayıp zamanla artan Rus tahrikleri, Fransız İhtilâli akabinde başlayan milliyetçilik akımının etkisi ile Hristiyan tebaa arasında baş gösteren ayrılma arzusu ve bu arzuyu gerçekleştirmek üzere Rumlarca kurulan Etniki Eterya Cemiyetinin faaliyetleri Girit meselesinin başlamasına vesile olan başlıca etkenlerdir. Osmanlı Devleti'nin iç bünyesindeki zayıflama ve bozulma da şüphesiz Girit meselesinin doğmasında önemli rol oynamıştır. Bütün bu sebeplerin etkisi altındaki Girit'in Hristiyan halkı, 1821 yılı

³ Geniş bilgi için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, Ankara 1988, s. 216 vd.; Cemal Tukin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Girit İsyanları ve 1821 Yılına Kadar Girit", *Belleten*, IX/24, s. 136-206.

⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, İstanbul 1339, VIII, 380 vd.

⁵ A. Nükhet Adıyeye, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Ankara 2000, s. 14.

Temmuz ayında ayaklandı ve adanın Türklerle meskûn köylerine saldırdı. Durumu haber alan Padişah II. Mahmud, Girit'te çıkan bu isyan ve asayiş meselesini halletmek üzere Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'yı görevlendirdi. Mehmed Ali Paşa'nın çalışmaları neticesinde adada yeniden asayiş sağlandı⁶.

“Büyük Yunanistan” kurma hayallerini gerçekleştirmek isteyen Yunanistan, bu maksatla ve adayı Osmanlılardan koparmak için Girit halkını ayaklanmaya teşvik ediyordu. Nitekim Yunanistan'ın tahrikleriyle 1866'da, bundan öncekilere nispetle daha geniş çaplı bir isyan çıktı. Babı-âli'den bazı isteklerde bulunan Girit Hristiyanları, hükûmetçe bu isteklerin hepsinin yerine getirilmesi mümkün olmadığından, kendi kendilerine geçici bir hükûmet kurdular (2 Eylül 1866). Bu ayaklanma sırasında bilhassa Fransa ve Rusya, Osmanlı Devletine Girit'in Yunanistan'a bırakılmasını veya adaya muhtariyet verilmesini teklif ettiler. Böylece büyük devletler Osmanlı Devletinin içişlerine karışmış oldular. Fakat İngiltere ve Avusturya bu olaylar sırasında Osmanlı Devleti tarafında yer aldılar. Sultan Abdülaziz Sadrazam Âli Paşa'yı Girit'e göndererek adanın Hristiyan ahalisinin lehinde olacak şekilde bir nizamname neşrettirdi (2 Ekim 1867). Bu nizamnamenin ardından umumî af ilân edilmesi ve vergi indirimine gidilmesi gibi uygulamalarla adanın asayişini ihya hedeflendiyse de Yunanistan'ın tahrikleri buna imkân bırakmadı. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 1868 yılında bir savaş çıkmasına ramak kala Paris'te toplanan Avrupa devletleri Yunanistan'a şiddetli bir ihtarname gönderdiler. Bunun üzerine Yunanistan adaya yönelik faaliyetlerine son vermek zorunda kaldı⁷.

Âli Paşa'nın neşrettiği nizamname ile kurulan yeni idarî sistem adadaki karışıklıklara son veremedi. Nitekim Osmanlı Devleti 1878'de Rusya ile harbe girince, adada Girit'i Yunanistan'a ilhak etmek maksadıyla yeniden isyan baş gösterdi. Berlin Kongresi'nde meseleyi ele alan Avrupa devletleri, 1868 nizamnamesinin bazı değişikliklerle uygulanması taahhüdünü antlaşmaya ilâve ettiler. Bunun üzerine Girit'e giden Gazi Ahmed Muhtar

⁶ Girit adası on yıl kadar Mehmed Ali Paşa'nın idaresinde kaldı. Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Nükhet Adıyeke, “Girit'in Mehmet Ali Paşa Yönetimindeki Durumuna Dair Bir Rapor”, *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, XV/19, Ankara 1993, s. 293-315. Bu dönemde ve daha sonra adanın fiilî idaresi Mustafa Naili Paşa tarafından yürütüldü (Adıyeke, *Aynı eser*, s. 19).

⁷ Adıyeke, *Aynı eser*, s. 27. Konferans Yunan çıkarlarını gözetir bir mahiyet arz etmektedir. Nitekim büyük devletler uzun vadede diplomasi yoluyla Yunan sınırlarını genişletmişlerdir (Adıyeke, *Aynı eser*, s. 27).

Paşa ile asiler arasında 23 Ekim 1878'de bir mukavele imzalandı⁸. *Halepe Sözleşmesi* ile Girit Hristiyanları hemen hemen muhtar bir idareye kavuştular⁹.

Doğu Rumeli vilâyetinin Bulgaristan Emareti ile birleştirilmesi üzerine¹⁰, Girit Hristiyanları da Yunanistan'ın askerî desteğini alarak 1885'de ve 1897'de yeniden isyan çıkardılar¹¹. Yunan kumandanı Vassos 16 Şubat 1897'de adayı Yunanistan kralı adına zaptettiğine dair bir beyanname neşretti¹². Bu olay üzerine Osmanlı Devleti Yunanistan'a savaş ilan etti¹³. Avrupa büyük devletleri Yunanistan'ın oldu-bittisine engel olmak için adayı abluka altına aldılar (Mart 1897). 5 Aralık 1898 tarihine kadar devam eden abluka esnasında adanın idaresiyle ilgili Osmanlı hükûmetine yeni bazı teklifler sunan Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya, Osmanlı Devletinin Girit'teki hükümlanlık haklarına riayet edeceklerini beyan ederek, adada mevcut Türk askerlerinin çekilmesini istediler. Bunun üzerine Türk askerleri adadan çekilmeye başladı.

Girit'teki siyasî buhranda dört hamî devletin (İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya) genel tavrı, adanın Yunanistan'a ilhakını destekler mahiyette görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti Yunanistan'la girdiği savaşı galibiyetle tamamlamasına rağmen (20 Mayıs 1897)¹⁴ söz konusu devletlerin Girit'in muhtariyetini ilân etmeleri bunu göstermektedir. Gerçekten de Osmanlı Devletinin itirazlarına rağmen bu devletlerin de desteği ile Yunan prensi Yorgi (George), “fevkalâde komiser” sıfatıyla Girit valiliğine getirildi (22 Aralık 1898). Bu tarihten itibaren “ada artık Osmanlı Devleti için kaybedilmiş sayılabilir.”¹⁵

Prens Yorgi, Girit'in Yunanistan'a ilhakını kabul ettirmek için Avrupa devletleri nezdinde teşebbüslerde bulunduysa da bunda başarı sağla-

⁸ Adıyeke, *Aynı eser*, s. 28.

⁹ Enver Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988, VIII, 119. Halepe sözleşmesinin metni için bkz. *Düstur*, I. Tertip, İstanbul 1299, IV, 859-863.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Mahir Aydın, *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Ankara 1992; Osman Köse, “Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)”, *Akademik Açı*, Sayı 2, Samsun 1996, s. 247-281.

¹¹ Bayram Kodaman, “1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1993, XII, 153.

¹² Karal, *Aynı eser*, VIII, 16.

¹³ *1897 Türk-Yunan Savaşı*, Yayına Haz. Bayram Kodaman, Ankara 1993, s. 5-6.

¹⁴ Karal, *Aynı eser*, VIII, 117.

¹⁵ Karal, *Aynı eser*, VIII, 125.

yamadı. Ancak büyük devletlerin, Prens Yorgi'nin halefinin seçimi işini Yunan kralına havale etmeleri, Girit Hristiyanlarını cesaretlendirdi. Aynı tarihlerde Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân etmesi (4 Ekim 1908), Bosna ve Hersek'in de Avusturya tarafından ilhakı (5 Ekim 1908)¹⁶ haberleri Girit'e ulaşınca, zaten uzun zamandan beri Yunanistan'la birleşmek için uğraşan Girit Hristiyanları Kandiye'de toplanarak Girit'in Yunanistan'a ilhakını ilân ettiler (13 Ekim 1908). Ardından Girit Meclisinde Yunan Anayasası kabul edildi ve adaya Yunan bayrağı çekildi. Ayrıca memurların Yunan kralı adına yemin etmeleri ilkesi benimsendi¹⁷. Yunanistan'da da kamuoyu ve hükûmet, adanın Yunanistan'la birleşmesinden yana idiler. Fakat büyük devletler buna taraftar olmayınca, Yunanistan, Girit Meclisinin ilhak yönündeki kararını kabul etmediğini açıklamak zorunda kaldı¹⁸. Buna rağmen Hanya kalesine çekilen Yunan bayrağı indirilmeyince, dört Avrupa devleti adaya birer harp gemisi göndererek duruma müdahale ettiler. Yunan bayrağı indirildi ve adada çıkan nümayiş ve olaylar önlenerek, yeniden isyandan önceki duruma dönüldü (18 Ağustos 1909)¹⁹.

Girit Millî Meclisi'nin adanın Yunanistan'a ilhakını ilân etmesi bütün Osmanlı ülkesinde halkın yoğun tepkisine sebep oldu. İstanbul'da ve diğer bazı vilâyetlerde protesto mitingleri düzenlendi. Hükûmet, Yunanistan'ın Girit'i işgal etmek için yabancı kuvvetlerin çekilmesini beklediğini düşünüyordu. Bu yüzden adanın tahliyesini durdurmak ve kendi hakimiyet haklarını koruyan nihaî bir çözümlerle meseleyi neticelendirmek üzere harekete geçti. Ancak Osmanlı Devletinin bu yöndeki teşebbüsleri Girit'in hamisi olan devletlerce reddedildi. Bununla birlikte Girit'teki Müslümanların emniyetinin sağlanmasını ve Türk bayrağının korunmasını taahhüt ettiler. Bu arada Yunan hükûmetine de Osmanlı Devletini tahrik edici hareketlerden kaçınması tavsiyesinde bulunuldu.

¹⁶ II. Franz Jozef, Berlin Antlaşmasından itibaren fiilen Avusturya denetiminde olan Bosna ve Hersek'i ilhak etti (Donald Quataert, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılmı ve Direniş (1881-1908)*, Ankara 1987, s. 103; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997, s. 625-628).

¹⁷ Karal, *aynı eser*, Ankara 1996, IX, 232.

¹⁸ Girit meselesi Osmanlı-Yunan anlaşmazlığı olmaktan çıkmış ve adanın hamisi olan devletlerin Akdeniz siyasetlerinin düğümlendiği bir problem hâline dönüşmüştü. Bu yüzden adanın statüsünde bir değişiklik yapmak yerine şimdilik kaydıyla -kendi güdümlerinde olarak- Osmanlı idaresinin devamından yana idiler. (Karal, *aynı eser*, IX, 233).

¹⁹ Karal, *aynı eser*, IX, 231-233.

Girit Millî Meclisi 9 Mayıs 1910'da bir kez daha "Helenler'in Kralı" adına açıldı; mebuslar da kral adına yemin ettiler. Girit Hristiyanlarının bu davranışı Osmanlı hükûmetinin ve Müslüman halkın sabrını taşıran son damla oldu. Babîâlî Avrupa devletleri nezdinde protestoda bulundu. Fakat daha da önemlisi bütün memleket çapında Yunan mallarına karşı boykot uygulaması ve geniş çaplı bir protesto eylemi başlatıldı²⁰.

Yemin Olayına Karşı Protestolar

Girit Meclisinde Yunan kralı adına yemin edildiği duyulunca bütün memleket çapında Girit Hristiyanları ve Yunanistan aleyhinde büyük bir protesto hareketi başladı²¹. Pek çok vilâyette halk galeyana gelerek mitingler ve gösteriler yaptı. Girit meselesini bir "İslâmlık-Hristiyanlık" meselesi olarak telâkki eden halk, Hristiyan vatandaşlara karşı bazı tecavüzkâr hareketlerde bulunmaya başladı. Müslüman halkın Hristiyan unsurlara karşı başlattığı harekâtın, Girit meselesinin çözümü için takip ettiği dış siyasete zarar verici bir hâle gelebileceği ve Avrupa kamuoyu üzerinde kötü tesiri olabileceği endişesi ile hükûmet bütün vilâyetlere bir tebligatta bulundu. Bu yazıda, halk nezdinde itibarı ve nüfuzu olan kimselerin nasihat ve telkinlerinin temin edilmesi suretiyle Müslüman ve Hristiyan unsurlar arasında nifak çıkmasına katiyen meydan verilmemesi ve tecavüzde bulunanlar hakkında kanunî takibat yapılması istendi²².

Hükûmetin bu yazısına cevaben vilâyetlerden gelen telgraflarda genellikle halk arasında Girit meselesinden dolayı büyük çaplı bir tecavüz ve ihtilâfın vuku bulmadığı, bu sebeple şimdilik herhangi bir telkinde bulu-

²⁰ Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i ilhakı üzerine (1908) İstanbul'da halk Avusturya dükkânlarına müşteri girişini engelleyerek bir anlamda boykot başlatmıştı. Bu boykot için bkz. Quataert, *aynı eser*, s. 103-121; Erdal Yavuz, "1908 Boykotu", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1978 Özel Sayısı, s. 163-181; Kudret Emiroğlu, "Trabzon'da Avusturya Boykotu 1908", *Toplumsal Tarih*, Sayı 8, s. 17-21; M. Emin İlhan, "İzmir'de Avusturya Boykotajı", *Tarih ve Toplum*, Sayı 161, Mayıs 1997, s. 19-26). Sınırları ve süresi çok fazla olmayan bu boykot, Şubat 1909'da hükûmetin ilhakı tanınması ve Avusturya'nın 2,5 milyon lira ödemeyi taahhüt etmesi üzerine kaldırılmıştı (Quataert, *Aynı eser*, s. 103).

²¹ "Evvəlki gün Girit Millî Meclisininin Hristiyan azaları Yunan kralı adına sadakat yemini etmişlerdir. Meclisin Müslüman azaları içtima'ya katılmayıp, yemin olayını protesto ve reddetmişlerdir. Olay Selânik'te miting ile protesto edilmektedir" (*İkdam*, nr. 59, 28 Nisan 1326/11 Mayıs 1910, s. 3).

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiyye Dairesi (bundan sonra BOA, *DH-MUİ*), 102-2/17, lef 3, Umum vilâyâta şifre telgraf, 27 Mayıs 1326/9 Haziran 1910.

nulmasına lüzum olmadığı ifade edilmekteydi²³. Bununla birlikte bazı vilâyetlerde gerek ahalinin ileri gelenlerinin nasihatleri vasıtasıyla, gerekse mahallî gazete ve matbuatta teskin edici yayınlar yapılması suretiyle muhtemel asayişsizliklerin önü alınmak yoluna gidildi²⁴. Fakat daha sonraki günlerde bilhassa Avrupa devletlerinin Girit meselesinin çözümü yolunda takip ettikleri siyasetlerini, Osmanlı Devleti hukuku ve menfaatleri aleyhine değiştirdikleri hakkında basında çıkan haberler üzerine tüm memleket çapında yeniden bir hareketlenme başladı ve protestolar yükseldi.

Protestolar kapsamında önce Meclis-i Mebusan'a Girit Meclisi'ndeki yemin olayını tel'in eden telgraflar gönderildi²⁵. Telgraflarda umumiyetle Girit'in Osmanlı toprağı olduğu vurgulanarak, adada Osmanlı hukukunun müdafaası için gereken ne ise hükûmetçe yapılması talep edilmektedir. Bandırma'dan Babiâli'ye çekilen böyle bir telgraf, Müslüman halkın Girit hakkındaki düşüncelerini ve hassasiyetini açıkça ve kararlı bir biçimde göstermesi bakımından önemlidir: Bandırma meydanında yapılan bir protesto mitinginden sonra halkı temsilen 14 kişiden oluşan bir grubun²⁶ imzasıyla çekilen telgrafta, "*Girit'in vatanın bir parçası olduğu, padişahın Girit üzerindeki hâkimiyet hakkının dört hamî devlet tarafından teslim edildiği, buna rağmen Girit Hristiyanlarının Osmanlı Devletinin haysiyetiyle ve geleceğiyle*

²³ Ankara, Beyrut, Suriye, Musul, Diyarbakır, Sivas, Erzurum ve Kosova vilâyetlerinden gönderilen yazılarda, Girit meselesinden dolayı halk arasında herhangi bir olay vuku bulmadığı ancak çıkması muhtemel olaylara karşı dikkatli olduğu ve gerektiğinde tebligatın halka duyurulacağı ifade edilmektedir. (BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 2, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910, vilâyetlerden Dahiliye Nezareti'ne çekilen telgraflar). Erzurum ve Bağdat valilikleri, Girit meselesi yüzünden halk arasında herhangi bir boykot veya başka bir hareketin vuku bulmadığı, bu konuda yapılacak tebliğ ve telkinlerin halkın hatırında olmayan bir fikrin yayılmasına sebep olabileceği ihtimalini göz önüne alarak şimdilik tebligat yapılmamasının daha uygun olduğunu bildirmişlerdir (lef 6, Erzurum vilâyetinin yazısı, 29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910; lef 67, Bağdat valisi ve Altıncı ordu kumandanı Nazım Paşa'nın yazısı, 26 Haziran 1326/9 Temmuz 1910).

²⁴ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 4, Suriye Vilâyeti'nden Dahiliye Nezareti'ne telgraf, 28 Mayıs 1326/10 Haziran 1910.

²⁵ Meclis-i Meb'ûsân'a bütün vilâyet ve kazalardan gönderilen telgraflar hakkında bkz. *Meclis-i Meb'ûsân Zabıt Ceridesi (MMZC)*, Devre 1, TBMM Basımevi, Ankara 1986, V, 163-164, 283-287, 317, 361; VI, 379-381.

²⁶ Telgrafi gönderenler şunlardır: Eşraftan Ali Rıza, Mehmed Servet ve Mehmed Akif, Ermeni marhasası Karabet, Müftü-yi belde Kemal, Tüccardan Ahmed bin Ömer, Hüseyin Avni, İsmail Hakkı, Halil Sami, Serkis Bapuçyan, Düzbekyan Artin, Corci, Stefanaki ve Kuzma Mihailo (BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 28-29, 31, Bandırma'dan Sadaret'e, Meb'ûsân Meclisi Reisliği'ne ve Matbuât-ı Osmaniye'ye ilânen telgraf, 30 Nisan 1326/13 Mayıs 1910).

oyynamak istedikleri” vurgulandıktan sonra, “*Girit vahşilerinin bu alçaklık ve cahilliklerini protesto ettikleri*” belirtiliyordu. Girit için gerekirse canlarını feda edeceklerini ifade eden Bandırmalılar, Avrupa devletlerinin telkinleriyle artık bu haksızlık ve tecavüzlere karşı sessiz kalınmaması gerektiğini dile getirerek, yeni Meşrutiyet hükûmetinin Girit için harekete geçmesini istiyorlardı²⁷. Benzer tepkiler diğer vilâyetlerde de gösterildi; protesto mitingleri yapıldı ve boykot hazırlıkları başlatıldı²⁸.

Girit meselesinin Osmanlı Devletinin menfaati doğrultusunda neticelendirilmesi için hükûmetçe sürekli bir şekilde büyük devletler nezdinde girişimlerde bulunuluyordu. Ancak gazetelerde İngiltere hükûmetinin bu meselede Osmanlı Devletinin menfaatine ve haklarına aykırı bir takım hareketlerde bulunduğu ve daha önceden izlediği siyaseti terk ettiğine dair gazete haberleri, halk arasında heyecanın artmasına sebep oluyordu²⁹. Nitekim Manastır müftüsü ile ulema ve eşraftan bazı şahıslar, halk adına vilâyet binasına gelerek İngiltere'nin Girit politikasının son günlerde Yunanistan lehine değiştiğine dair *Tanin* gazetesinde bir yazı okuduklarını belirttiler. “Meselenin Lahey Mahkemesine gidebileceği” şeklindeki ifadelerden endişe duyan bu kişiler, konuya karşı çok duyarlı davranarak, Girit'in elden çıktığını görmektense gerekirse ölmeyi tercih edeceklerini, hukuk ve memleket menfaati için her türlü fedakârlığı yapacaklarını söylediler. Manastır valisi kendilerine Girit meselesinin hükûmet tarafından devletin menfaatine olacak şekilde ve hukuk çerçevesinde siyasî yollardan takip edildiğini, meselenin memleket lehine sonuçlanacağını, şayet aksi vuku bulursa hükûmetin de halkla işbirliği yaparak tepki göstereceğini; bu yüzden şimdilik sabırlı olmalarını tavsiye etti³⁰.

İngiltere'nin Girit politikasının değiştiğine dair rivayetler ve gazete haberleri gerek İngiliz hükûmeti gerekse Babıâli tarafından resmen tezkip edildi. Ayrıca Girit meselesi ile ilgili görüşmeler esnasında İngiliz yetkililer Hariciye Nazırı Refik Paşa'ya İngiliz hükûmetinin Girit konusundaki

²⁷ BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 28-29, Bandırma'dan Sadaret'e, Meb'ûsân Meclisi Reisliğine ve Matbuât-ı Osmaniyye'ye ilânen telgraf, 30 Nisan 1326/13 Mayıs 1910.

²⁸ Yemin olayına ilk tepki gösteren yerlerden biri de Selânik oldu (*İkdam*, nr. 92, 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910, s. 2).

²⁹ BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 20, Dahiliye Nezareti'nden umum vilâyâta telgraf, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910.

³⁰ BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 21, Manastır Valisinden Dahiliye Nezareti'ne telgraf, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910.

siyasetlerinin değişmediği hususunda sözlü olarak da teminat verdiler³¹. Buna rağmen bilhassa Balkanlar başta olmak üzere memleketin her tarafında protesto ve Yunan aleyhtarı gösteriler artmaya başladı. Osmanlı hükûmeti, uluslararası müzakerelerde aleyhte hava oluşturulabileceği için bu tepki hareketlerini önlemeye çalışarak ve vilâyetlere tebligatlar yaparak görüşmeler neticeleninceye kadar beklenilmesini istiyordu³².

Vilâyet ve Kazalarda Boykot Uygulaması

Hükûmetin tavsiyelerine rağmen özellikle Yunan mallarına, dükânlarına ve gemilerine karşı başlatılan boykot etkin bir şekilde yayılmaya başladı. Boykotun başlangıcından itibaren vilâyetlerin uygulamada Dersaadet Boykot Heyeti'ne tabi olarak hareket ettikleri görülmektedir. İstanbul'da boykot 4 Haziran 1326/17 Haziran 1910 tarihinden itibaren uygulamaya koyuldu. Osmanlı Harb-i İktisadî Heyeti İstanbul Şubesi tarafından ilân edilen boykot, heyetin Bahçekapı'daki gümrük karşısındaki dairesinden idare ediliyordu³³. İlk uygulama olarak Varna'dan gelen bir Yunan vapurundaki mallar mavnacı ve sandalcı esnafı tarafından boşaltılmadı. Vapurun bağlı olduğu kumpanya Yunan bandıralı bir istimbot bularak yolcu ve eşyaları karaya çıkartmak zorunda kaldı. Ancak bu sefer de arabacılar arabalarına kabul etmediği için, yolcular eşyalarını kendileri taşımak zorunda kaldılar. Ayrıca Silivri'ye ve Pire'ye giden iki Yunan vapuru da yolcusuz ve yüksüz olarak limandan hareket etmek zorunda

³¹ “İngiltere Hariciye Nazırı âhiren Avam Kamarası'nda uzun bir nutuk irâd ederek hükûmetinin mülk-i zât-ı hazret-i pâdişâhînin hukûk-ı hâkimiyetini muhâfaza, Girit ahali-i İslâmiyesini himaye ve Girit'in bir “idare-i muhtâra” tahtında idaresini temin merkezinde olduğunu ve sulh ve selametın hallinden vikâyesi için Giritliler'in defaatle statükoyu tağyîre tesaddî ve hükûmet-i Osmaniyye'yi iğzâb yolundaki hareketlerinin men'i icab ettiğini beyan eylemiş ve *Times* gibi en muteber İngiliz cerîdesinde lehimizde makâlât-ı mütevâliyye derc etmiştir. El-yevm beyne'd-düvel cereyân eden müzâkerât neticesinde menâfi'-i Osmaniyyeye muğâyir bir karar verilmeyeceği gibi ilhak keyfiyeti de asla mevzû' bahs olmayacağı defaatle temîn olunduğundan...” (BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 20, Dahiliye Nezareti'nden umum vilâyâta telgraf, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910).

³² BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 20, Dahiliye Nezareti'nden umum vilâyâta telgraf, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910. Daha önce 27 Mayıs 1326/9 Haziran 1910 tarihinde de aynı mahiyetli tebligatta bulunulmuştu.

³³ *Tanin*, nr. 644, 4 Haziran 1326/17 Haziran 1910, s. 2; *İkdam*, nr. 96, 4 Haziran 1326/17 Haziran 1910, s. 2.

kaldı³⁴. Boykotun ilerleyen günlerinde de benzer uygulamalara kararlılıkla devam edildi³⁵.

İstanbul'da Haliç Dersaadet İdaresi'nin kiralık kullandığı istimbotlar bir Yunan kumpanyasına aitti. Boykot ilân edilince idarenin zarar görmemesi için 15 gün içinde istimbotların değiştirilmesi, aksi hâlde boykot uygulanacağı bildirilmişti. Eyüp Sultan ve civarı boykot heyetinin konuyla ilgili beyanlarına³⁶ rağmen istimbotlar değiştirilmeyince, idareye karşı boykota başlandı. Halkın Haliç'ten gelip geçmesi için heyetçe kayıklar temin edildi³⁷. Halkın boykota tam desteğiyle Yunanlı kayıkçılar yolcu bulamaz oldular. Öte yandan İstanbul'da Yunanlılara ait dükkânlardan alışveriş kesildi. Çaresiz kalan Yunanlı esnafın büyük kısmı dükkânlarını kapatmak zorunda kaldı³⁸. Aynı şekilde Yunan Destoni kumpanyası da, vapurlarının iş bulamaması üzerine Osmanlı iskeleleri arasında çalışan vapurlarının seferlerini iptal etti³⁹.

Boykot vesilesiyle Zonguldak'ta Yunan bandıralı vapurlara kömür verilmiyordu. Haziran sonlarında ve Temmuz başlarında cereyan eden bir dizi yazışma Ereğli ve Zonguldak'ta Yunan bandıralı vapurlara kömür verilmemesi ve Şirket-i Osmanînin kömür ocaklarında üretimi durdurması meselesini ihtiva etmektedir. Halbuki aynı günlerde Girit'in hamisi olan Avrupa devletleri ile Osmanlı hükûmeti arasındaki diplomatik görüşmeler Girit meselesinin iyi bir neticeye doğru gittiği şeklinde yorumlanıyordu⁴⁰. Yunan gemilerine kömür verilmemesi uygulaması ise hükûmetin siyasî teşebbüslerinde olumsuzluklara neden oluyordu. Bu sebeple, ilgili birimlerden uygulamaya son verilmesi istendi⁴¹.

³⁴ *İkdam*, nr. 98, 6 Haziran 1326/19 Haziran 1910, s. 2.

³⁵ Yunan bandıralı vapurlara yönelik uygulamalar hakkında İstanbul basınında neredeyse her gün rutin haberlere rastlanmaktadır.

³⁶ Beyanat metni için bkz. *İkdam*, nr. 104, 12 Haziran 1326/25 Haziran 1910, s. 2.

³⁷ *İkdam*, nr. 103, 11 Haziran 1326/24 Haziran 1910, s. 2.

³⁸ *İkdam*, nr. 95, 3 Haziran 1326/16 Haziran 1910, s. 2; nr. 99, 7 Haziran 1326/20 Haziran 1910, s. 2.

³⁹ *İkdam*, nr. 99, 7 Haziran 1326/20 Haziran 1910, s. 2. Bu kumpanyanın bazı vapurları Osmanlı bayrağı çekerek seferlerine devam etmek istedilerse de kayıkçılar ve hamallar bunların Destoni kumpanyasına ait olduğunu bildiklerinden, yolcularını ve yüklerini çıkarmamışlardır (*İkdam*, nr. 100, 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910, s. 2).

⁴⁰ BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 47, Dahiliye Nezareti'nden Bolu mutasarrıflığına müsta'cil telgraf, 14 Haziran 1326/27 Haziran 1910.

⁴¹ BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 47, Dahiliye Nezareti'nden Bolu mutasarrıflığına müsta'cil telgraf, 14 Haziran 1326/27 Haziran 1910.

Bolu'da boykot, Providancia isimli Avusturya kumpanyası tarafından sigorta edilmiş olan ve bu tarihlerde Ereğli limanında bulunan Yunan bandıralı bir geminin boykot sebebiyle kendisine kömür verilmediği hususunda Avusturya sefaretine yaptığı şikâyet üzerine dikkat çekti. Avusturya Sefareti bu konuda Hariciye Nezaretine başvurarak meselenin halledilmesini ve adı geçen gemiye kömür verilmesi için mahallin yöneticilerine emir gönderilmesini talep etti⁴². Bunun üzerine hükûmet, diplomatik münasebetlere de aksi tesir edebilecek bu kömür vermeme olayının çözüme kavuşturulması için başta Bolu mutasarrıflığına olmak üzere ilgililere yazılı talimat verdi⁴³.

Bolu Mutasarrıflığı, Dahiliye Nezaretinin emrini Ereğli ve Zonguldak'taki mülkî ve idarî amirlere tebliğ ettiği sırada, söz konusu geminin, kömür ihtiyacını karşılamak üzere Toma (?) isimli bir kömür tüccarıyla irtibata geçtiği ve ondan satın alacağı kömürü kendi sandallarıyla ve vapur mürettebatıyla gemiye nakletmeye hazırlandığı öğrenildi. Her ne kadar vapur kaptanı satın alacağı kömürü istediği şekilde nakletmekte serbest idiyse de⁴⁴, boykotajcıların buna engel olma ihtimali yüksek olduğundan, daha tehlikeli olayların meydana gelmesinden endişe ediliyordu. Ancak söz konusu vapur kömür almadan Ereğli'den ayrılınca mesele kendiliğinden halloldu ve korkulan başa gelmedi⁴⁵.

Yunan bandıralı gemilere uygulanan boykot Zonguldak ve Ereğli'deki kömür madenlerinin bir müddet kapanmasına yol açtı. Çünkü kömür

⁴² BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 33, Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne, 14 Haziran 1326/27 Haziran 1910.

⁴³ BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 32, Dahiliye Nezareti'nden Bolu mutasarrıflığına telgraf, 15 Haziran 1326/28 Haziran 1910.

⁴⁴ Hükûmet boykot dolayısıyla daha önce yaptığı açıklamada, cebren kimseyi çalıştıramayacağını, ancak boykota tabi olmayarak çalışmak isteyenleri de her türlü tecavüzdü koruyacağını bütün memlekete ilân etmiş ve mahallî idarecilere de bu konuda gereken itinanın gösterilmesini emretmişti (BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 59, Bolu mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne şifre telgraf, 17 Haziran 1326/30 Haziran 1910).

⁴⁵ Yunan gemisinin kömür alamadığı için ve üstelik de yüklü olarak Ereğli limanında mahsur kaldığı şeklinde Avusturya Sefaretine yaptığı başvuruya rağmen, kömür almadan Ereğli'den ayrılması, onun bu şikâyetinin altında başka hedeflerin olduğunu göstermektedir. Nitekim Ereğli kaymakamlığının ve Bolu mutasarrıflığının konuya ilişkin yazılarında, gemi kaptanının kendilerine kömür verilmediği için Ereğli'den ayrılamadıkları şeklindeki sözünün gerçek dışı olduğunun anlaşıldığı ve bu şikâyetin, sefarete müracaat ederek diplomatik görüşmelere engellemeye matuf bir düşüncenin neticesi olduğu beyan edildi (BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 57, Bolu mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne şifre, 18 Haziran 1326/1 Temmuz 1910).

nakliyesinde sıkıntıya düşen Şirket-i Osmanî, üretimi durdurmak zorunda kaldı. Madenlerde çalışan yaklaşık beş bin işçi ile boykota destek veren liman hamallarının işsiz güçsüz dolaşmalarının hırsızlık ve asayiş bozucu diğer bazı olaylara sebebiyet vermesinden endişelenen Bolu mutasarrıflığı, gerekirse boykotun önlenmesi ve Yunan vapurlarına kömür yüklenmesi hususunda kuvvet kullanabilmek için hükûmetten yetki istedi. Bu isteklerin yerine getirilmesi için gerektiğinde kullanılmak üzere Zonguldak'a takviye olarak askerî birliklerin de gönderilmesini talep etti. Ayrıca Şirket-i Osmaniyeye de ocakların üretime yeniden başlaması yolunda tebligatta bulunulmasını istedi⁴⁶.

Bolu Mutasarrıfı Esad Rauf'un bu talebi hükûmetçe uygun görülerek, gerekli tedbirlerin alınması için kazalara tebligat yapıldı. Ayrıca Girit meselesinin artık hal yoluna girdiği ifade edilerek boykota lüzum kalmadığı, bu sebeple Yunan vapurlarına da kömür verilmesinin temin edilmesi ve tebligata uymayanların cezalandırılması emredildi⁴⁷.

Hükûmetin bu emrine Ereğli ve Zonguldak'taki boykot heyeti tarafından riayet edildi ve 1 Temmuz 1910 tarihinden itibaren Zonguldak'ta⁴⁸, 3 Temmuz 1910 tarihinden itibaren de Ereğli'de geçici olarak⁴⁹ boykot durduruldu, gemilere kömür nakline ve ocaklarda kömür üretimine başlandı.

Girit'teki gelişmeler Manastır vilâyetinde de yankı yaptı ve halk arasında -itidalli de olsa- bir heyecana yol açtı. Olayların gidişatını basın yoluyla takip eden Manastır halkı, gelişmelerin Osmanlı Devletinin menfaatlerine aykırı şekilde cereyan ettiğini düşünüyorlardı⁵⁰. Bundan dolayı

⁴⁶ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 56, Bolu mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne şifre, 17 Haziran 1326/30 Haziran 1910; lef 35, Bolu Mutasarrıfı Esad Rauf'un Dahiliye Nezareti'ne yazısı, 16 Haziran 1326/29 Haziran 1910.

⁴⁷ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 34, Dahiliye Nezareti'nden Bolu mutasarrıflığına, 16 Haziran 1326/29 Haziran 1910.

⁴⁸ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 55, Dahiliye Nezareti'ne Zonguldak kaymakamı namına Ahmed Es'ad imzalı telgraf, 18 Haziran 1326/1 Temmuz 1910; lef 42, Bolu mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne, 19 Haziran 1326/2 Temmuz 1910.

⁴⁹ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 48, Bolu mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne, 20 Haziran 1326/3 Temmuz 1910.

⁵⁰ İttihat ve Terakki hükûmetini destekleyen *Tanin* gazetesinin 63. sayısının baş yazısında Girit meselesinin çözümsüzlüğe doğru gittiğine dikkat çekilmekte idi. Makalenin sonunda "Eğer devletler Girit üzerindeki hakk-ı hakimiyet-i padişahînin netâyic-i tabiiyesini tatbik etmemek hususunda ısrar edecek olurlarsa o zaman bizimle devletler arasında doğacak ihtilâfı Lahey Mahkemesi'ne havale etmekten başka çare-i hal düşünülemez" denilmekte idi (BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 21-22, Manastır valisinden Dahiliye Nezareti'ne, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910).

tepkilerini kısa zamanda gösterdiler ve diğer vilâyetlerle de irtibat kurarak hemen teşebbüse geçmeye karar verdiler⁵¹. Ancak Manastır Valisi Halil Bey'in teskin ve ikna edici sözleri halk üzerinde tesirli oldu⁵². Nitekim müteakip günlerde uygulanmaya başlayan boykot esnasında Manastır'da büyük çaplı bir olay vuku bulmamıştır. Zaten Manastır'da kurulan boykot heyeti de boykotun sona erdirilmesi hususundaki umumî tebligat⁵³ çerçevesinde uygulamaya son verdi.

Önemli liman kentlerinden biri olan Selânik vilâyetinde de Yunan mallarına karşı boykot hazırlıkları yapıldı. Aralarında gayrimüslimlerin de bulunduğu bir komisyon teşkil edildi ve 9 Haziran 1910 tarihi itibarıyla Selânik kayıkçı ve mavnacı esnafı tarafından boykot uygulaması başlatıldı⁵⁴. Ayrıca Siroz'da gerektiğinde savaşa gitmek için gönüllü kaydedilmeye başlandı. Vilâyet genelinde Hristiyanlara yönelik herhangi bir kanunsuz hareket vuku bulmadıysa da halkın heyecanı oldukça yüksekti. Selânik'teki bu gelişmeler üzerine valilikçe bir tahkikat başlatıldı ve Siroz'daki yetkililerden buradaki durum hakkında bilgi istendi. Ayrıca valilik, alınması gereken tedbirler hususunda acilen Dahiliye Nezareti'nin görüşünü ve emrini talep etti⁵⁵. Dahiliye Nezareti'nin mukabil cevabında Girit için gönüllü kaydedilmesi hakkında hükûmetçe bir karar alınmadığı belirtilerek, Siroz'daki teşebbüsün münasip bir şekilde men edilmesi istendi⁵⁶.

Selânik'te boykotun başlatıldığı saatlerde Yunan bandıralı bir vapur limanda bulunuyordu. Vapurun yükünün yarısı boşaltılmışken, boykotun başlamasından dolayı vapurdaki geri kalan yükün boşaltılmasından vazgeçildi⁵⁷. Müteakip günlerde de Yunan vapurlarıyla gelen eşya ve yolcuların çıkarılması engellendi⁵⁸. Boykot uygulamasından dolayı Selânik'te zaman zaman arbede çıktığı da oluyordu. Meselâ Selânik Boykot Heyeti, Yunan

⁵¹ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 21-22, Manastır valisinden Dahiliye Nezareti'ne, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910.

⁵² BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 21-22, Manastır valisinden Dahiliye Nezareti'ne, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910.

⁵³ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 67, Manastır'dan Dahiliye Nezareti'ne, 25 Haziran 1326/8 Temmuz 1910.

⁵⁴ *İkdam*, nr. 92, 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910, s. 2.

⁵⁵ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 18, Manastır vilâyetinden Dahiliye Nezareti'ne, 29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910.

⁵⁶ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 17, Dahiliye Nezareti'nden Selânik vilâyetine, 30 Mayıs 1326/12 Haziran 1910.

⁵⁷ *İkdam*, nr. 93, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s. 2.

⁵⁸ *Tanin*, nr. 638, 29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910, s. 1.

bandıralı Loyd vapuruyla gelen Yunanlı yolcuların çıkmasına engel olunca meydana gelen olaylarda bir Yahudi kayıkçı ağır şekilde yaralandı⁵⁹. Selânik'te boykotun şiddetle ve kesin bir kararlılıkla uygulanması üzerine Yunan vapurlarının Selânik acenteleri bağlı buldukları kumpanya merkezlerine vapurların Osmanlı limanlarına beyhude yere seyahat etmemelerini tavsiye etti⁶⁰.

İstanbul ve memleketin diğer yerlerindeki uygulamaya paralel ve onları destekleyici mahiyette⁶¹ Trabzon'da da kampanya başlatıldı. 26 Mayıs 1910 tarihinde başlatılan boykot, daha başlamadan önce hükûmet tarafından haber alınmış ve önlenmeye çalışılmıştı⁶². Ancak galeyan hâlindeki halk boykottan vazgeçmedi. Boykot kapsamında Trabzon'da hem Yunan vapurlarıyla gelen eşya ve yolcuların karaya çıkarılması, hem de tüccar tarafından bu vapurlara yük ve yolcu verilmesi engellendi. Bu arada diğer ülkelere ait vapurlara eşya ve yolcu nakli hususunda ise herhangi bir engelleme yapılmamasına özen gösterildi⁶³.

Trabzon'daki uygulamaya paralel olarak Samsun'da da Yunan vapur ve mallarına karşı boykot başlatıldı. Samsun'dan Trabzon'a sefer yapan Yunan bandıralı bir vapura yolcu ve eşya nakli, kayıkçılar tarafından engellendi. Bu hususta Samsun'daki Yunan konsolosu ve adı geçen vapurun kaptanı idarî mercilere şikâyetinde bulundular. Bunun üzerine liman reisi Mutasarrıflık makamına çağrılarak, kayıkçı esnafını uyarması ve boykotun kaldırılması talep edildi⁶⁴. Ancak Samsun'daki kayıkçı esnafın büyük çoğunluğu Trabzon kökenli idi ve oradaki kayıkçılarla işbirliği hâlinde hareket ediyorlardı. Bu sebeple Samsun'daki kayıkçıların boykotu durdurması, Trabzon'dakilerin bu yönde alacakları karara bağlı idi. Nitekim Samsun kayıkçıları, Trabzon'dan boykotun kaldırılmasına dair bir haber gelmedikçe uygulamaya devam edeceklerini bildirdiler⁶⁵. Bunun üzerine

⁵⁹ *İkdam*, nr. 94, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910, s. 1.

⁶⁰ *İkdam*, nr. 93, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s. 2.

⁶¹ BOA, DH-MUI, 98-1/56, lef 3, Trabzon Valisi Mustafa Bey'in Dahiliye Nezareti'ne çektiği telgraf, 15 Mayıs 1326/28 Mayıs 1910.

⁶² Girit meselesini siyasî görüşmeler yoluyla çözmeye çalışan hükûmet, boykotun bu siyaseti olumsuz etkileyeceğini düşünüyordu (BOA, DH-MUI, 98-1/56, lef 1, Dahiliye Nezareti'nden Trabzon vilâyetine telgraf, tarihsiz).

⁶³ BOA, DH-MUI, 98-1/56, lef 6, Trabzon vilâyetinden gönderilen şifre, 21 Mayıs 1326/3 Haziran 1910.

⁶⁴ BOA, DH-MUI, 98-1/56, lef 4, Canik Mutasarrıfı Vekili Nazif Bey'in Dahiliye Nezareti'ne telgrafi, 15 Mayıs 1326/28 Mayıs 1910.

⁶⁵ BOA, DH-MUI, 98-1/56, lef 2, Canik mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne telgraf, 17 Mayıs 1326/30 Mayıs 1910.

Samsun'daki boykotun zor kullanılarak kaldırılması düşünüldüyse de, daha vahim sonuçlara yol açabileceği endişesiyle bundan vazgeçildi. Öte yandan Girit olayları yüzünden Canik sancağındaki Müslüman ahalinin Hristiyan halka karşı tecavüzkâr davranışlarda bulunduğu yolunda Yunan konsolosluğu tarafından şikâyette bulunuldu. Ancak yapılan tahkikat neticesinde Canik halkı arasında Hristiyan vatandaşlara karşı herhangi bir tecavüz hareketinin vuku bulmadığı anlaşıldı ve Yunan konsolosluğu, Canik mutasarrıfınınca derhal tezkir edildi. Ayrıca kendisine destek olunması amacıyla müracaatta bulunduğu diğer bazı konsoloslar da, kesinlikle uydurma olan böyle bir haber yaydığı için Yunan konsolosunu kınadılar⁶⁶.

Boykotun etkin uygulandığı yerlerden biri İzmir oldu. İzmir'de 12 Haziran 1910 tarihinde ilân edilen boykota⁶⁷ limanda görevli hamallar ve kayıkçı esnafı ittifak hâlinde iştirak ettiler. Yunan vapurlarının yükleme ve boşaltma yapamaması üzerine İzmir'e çalışan bazı kumpanyalar, vapurlarının seyrüseferini durdurdular. Öte yandan Yunanlılara ait dükkânlardan alışveriş kesildi. Müşteri bulamayan ve zarar eden Yunanlı fırıncılar ekmek çıkarmaktan vazgeçerek fırınlarını kapattılar. Sokak duvarlarına “Yunanlılardan alışveriş yapanlar, Osmanlılar nazarında alçaktır” şeklinde yaftalar asılarak halkın da boykota uyması sağlandı⁶⁸. İzmir Boykotaj Cemiyeti Yunan uyruklu tüccarların isimlerini vermek suretiyle boykotu yaygınlaştırmaya çalıştı⁶⁹.

Boykot kapsamında Yunan gemileriyle nakliyesi yapılan başka ülke mallarının boşaltılmasında da sorunlar yaşanıyordu. Fransız elçiliğinin yaptığı şikâyet notası böyle bir olaya örnek verilebilir: Yunan bandıralı bir gemide bulunan Fransız malları Beyrut, Mersin ve Akkâ limanlarında boşaltılmadı⁷⁰. Gemi kaptanının, Beyrut limanında malları boşaltmak için

⁶⁶ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 9, Canik Mutasarrıfı Vekili Nazif Bey'in telgrafı, 30 Mayıs 1326/12 Haziran 1910.

⁶⁷ İzmir'de Boykotaj Cemiyeti Ağustos 1909'da Yunanlılara karşı boykot ilân etmişti (Sabri Yetkin, “II.Meşrutiyet Sonrası Millî İktisadın Oluşumu Sürecine Liman Kent (İzmir/Ege) Perspektifinden Bakış”, *Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.*, Ankara 1999, III, 604). Ancak büyük devletlerin baskısı sonucu Girit'e çekilmiş olan Yunan bayrağı indirilip Osmanlı bayrağı yeniden çekilince uygulamadan vazgeçmişti.

⁶⁸ *İkdam*, nr. 103, 11 Haziran 1326/24 Haziran 1910, s. 2. Benzer uygulama diğer şehirlerde de görülmektedir. Meselâ Bursa'da duvarlara Yunanlılarla alışveriş edilmemesi için yaftalar asılmış ve Yunan mağazalarının ismi yazılmıştır (*İkdam*, nr. 109, 17 Haziran 1326/30 Haziran 1910, s. 2).

⁶⁹ Yetkin, *aymı mak.*, s. 604.

⁷⁰ Atina'daki Fransız elçiliğinin bir raporuna göre Marsilya'dan Pire'ye getirilmiş Fransız malları buradan Türkiye'nin bütün sahillerine Yunan vapurlarıyla taşınmaktaydı (Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi 1838'DEN 1995'E*, İstanbul 1979, III, 1109).

günlük 200 Frank vererek hamalları iknaya çalıştığı belirtilen notada elçilik bu durumun mahzurları hakkında Osmanlı hükûmetinin dikkatini çekmektedir⁷¹. Sefaretin yazısı üzerine Dahiliye Nezareti derhal Beyrut valiliğinden durumun araştırılmasını ve meselenin halledilmesini istedi. Söz konusu yazıda iskele ve gümrük hamallarının eşyayı çıkarmaya yanaşmamları hâlinde, gemi personelinin kendi imkânları ile boşaltma işlemini yapmaları için gereken tedbirin alınması, şayet buna karşı fiilen bir müdahalede bulunanlar olursa onlar hakkında kanunî işlem yapılması tebliğ edildi⁷². Bu tebliğe rağmen söz konusu Yunan gemisi limanlara alınmadı ve yükünün karaya çıkarılmasına engel olundu. Bunun üzerine gerek Beyrut gerekse Adana vilâyetlerine te'kiden tebligat yapılarak, bir daha şikâyete meydan bırakmayacak şekilde tedbir alınması ve kanunî takibat yapılması emredildi⁷³.

Benzer bir durum Yanya vilâyetinde de yaşandı. Preveze limanında İngiliz mallarını taşıyan Yunan bandıralı bir gemideki eşyanın karaya çıkarılması, mahallî boykot heyetince engellenmişti. Meselenin Preveze mutasarrıflığı ve Yanya valiliği marifetiyle Dahiliye Nezareti'ne bildirilmesi üzerine, boykotun kaldırılması hususunda gereken tedbirlerin alınması tebliğ edildi⁷⁴. Ancak Preveze limanındaki hamalların devletten maaşlı olmamaları, yani müstakil esnaf teşekkülü halinde olması ve bu gibilerin boykot muamelesinde hükûmetçe serbest bırakılmaları dolayısıyla, hükûmetin tebliğleri neticesiz kalmaktaydı. Bununla birlikte şayet gemi sahipleri kendi imkânları ile boşaltma işlemini yaptırmak isterlerse buna engel olunmaması gerekiyordu⁷⁵. Bu meyanda yapılan tebligatlarla Yunan

⁷¹ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 65, Fransız Büyükelçiliği'nin Hariciye Nezareti'ne yazısı, 25 Haziran 1326/8 Temmuz 1910; lef 60, Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne, 26 Haziran 1326/9 Temmuz 1910.

⁷² BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 65, Dahiliye Nezareti'nden Beyrut vilâyetine telgraf, 26 Haziran 1326/9 Temmuz 1910. Fransız elçiliğinin şikâyeti ve bu şikâyet yazısını müteakip gereken tedbirlerin alınması hususunda Beyrut vilâyetine yapılan tebliğ hakkında Hariciye Nezareti'ne de bilgi verilmiştir (*aymı vesika*).

⁷³ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 64, Dahiliye Nezareti'nden Beyrut ve Adana vilâyetlerine telgraf, 29 Haziran 1326/12 Temmuz 1910.

⁷⁴ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 44 ve 45, Dahiliye Nezareti'nden Yanya vilâyetine telgraf, 20 Haziran 1326/3 Temmuz 1910.

⁷⁵ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 37-38, Yanya vilâyetinden alınan şifre telgraf, 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910. Benzer bir durum da İskenderun'da vuku buldu. Orada da boykota hükûmetin müdahale hakkının olmadığı, ancak tüccar kendi imkânları vasıtasıyla eşya nakline teşebbüs eder ve başkaları tarafından engellenir veya tecavüze uğrarsa o zaman müdahale edilmesi gerektiği belirtilmektedir (BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 40, Halep Valisi Fahri Bey'den Dahiliye Nezareti'ne telgraf, 13 Haziran 1326/26 Haziran 1910).

bandıralı gemilerle nakliyesi yapılan diğer devletlere ait malların ve yolcuların ihraçları mümkün kılınabiliyordu. Nitekim söz konusu Yunan vapurundaki malların karaya çıkarılması bu şekilde sağlanabildi ve konuyla ilgili İngiliz elçiliğinin şikâyeti çözüme kavuşturulmuş oldu⁷⁶.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere boykot uygulaması daha ziyade liman kentlerinde etkin olarak gerçekleştirildi. Örneğin Bandırma⁷⁷, Beyrut⁷⁸, Kale-i Sultanî⁷⁹, Mudanya⁸⁰, Mersin, İzmir ve Akkâ limanlarında boykot sebebiyle Yunan bandıralı gemilerin yükleri iskele ve gümrük hamalları tarafından boşaltılmadı⁸¹. Öte yandan Eskişehir, Konya gibi Anadolu'nun iç bölgelerinde de Yunan tabiiyetinde olan kişilerin dükkânlarına karşı boykot uygulandı⁸².

Uygulama esnasında Osmanlı vatandaşı Rumlarla diğer ecnebî tüccarların zarar görmemesine azamî itina gösterildi⁸³. Gerek Dersaadet Boykot Heyeti gerekse basın tarafından boykotun sadece Yunan mallarına ve Yunan tabiiyetinde olanlara münhasır kalması yönünde zaman zaman uyarı mahiyetli tebliğler ve yazılar neşredildi⁸⁴. Boykotun yakından takip

⁷⁶ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 52 ve 53, Yanya vilâyetine telgraf, 28 Haziran 1326/11 Temmuz 1910. Yanya'da Yunan vapuruyla gelen Alman malı kereste, hamallar ve ameleler tarafından çıkarılmak istenmemiştir. Alman hükûmetinin protesto etmesi ve yükün boşaltılmaması hâlinde tazminat talebinde bulunacağını açıklaması üzerine hükûmet mahallî idareye tebligatta bulunarak boşaltma işleminin sağlanmasını emretmiştir (*İkdam*, nr. 123, 1 Temmuz 1326/14 Temmuz 1910, s. 2).

⁷⁷ 30 Mayıs 1326/12 Haziran 1910 tarihinden itibaren Bandırma'da boykot başlatıldığı, kayıkçılar ve hamallar kahyaları tarafından ilân edilmiştir (*Tanin*, nr. 641, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s. 2).

⁷⁸ Yunanistan'dan ithalata karşı diğer vilâyetlerde boykot başlatılması Beyrut'ta heyecanla karşılanmış ve çok taraftar bulmuştur. Burada da boykot için bir karar almak maksadıyla derhal bir toplantı yapılması hazırlıkları başlatılmıştır. (*Tanin*, nr. 641, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s. 2).

⁷⁹ Kale-i Sultanî mavnacılar ve sandalcılar esnafı, Girit meselesi Osmanlı Devleti lehine halledilinceye kadar boykota karar verdiklerini ilân etmişlerdir (*Tanin*, nr. 639, 30 Mayıs 1326/12 Haziran 1910, s. 2).

⁸⁰ 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910 tarihinden itibaren Mudanya'da da boykot başlatılmıştır (*Tanin*, nr. 642, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910, s. 2).

⁸¹ Önemli Osmanlı limanları olan İzmir, Selânik, Kavalâ, Beyrut, Kale-i Sultanî ve İstanbul kayıkçı ve mavnacı esnafı birbirleriyle haberleşerek işbirliği halinde boykota başlamışlardır (*İkdam*, nr. 93, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s. 2).

⁸² Eskişehir'de boykot Haziran ayının sonlarında başlatılmıştı (*İkdam*, nr. 114, 22 Haziran 1326/5 Temmuz 1910, s. 2).

⁸³ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 50, Hüdavendigâr valiliğinden Dahiliye Nezareti'ne telgraf, 27 Haziran 1326/10 Temmuz 1910.

⁸⁴ Dersaadet Boykot Cemiyeti dahilde Yunan malları ve vapurlarına uygulanan boykotun Osmanlı vatandaşı Rumların zarar görmemesi için boykot komisyonunca Yunan

edildiği İstanbul'da Boykot Heyeti bununla da yetinmeyip, uygulamadan Osmanlı vatandaşı Rum esnafın zarar görmemesi ve Yunan tabiiyetinde olanlardan ayırt edilebilmesi için tedbirler aldı. Bu kapsamda Rum esnafın boykot heyetine müracaat ederek bir vesika alması uygun görüldü. Ayrıca Rum vatandaşlara karşı tecavüzde bulunacak kimseler hakkında kanunî takibat yapılması kararlaştırıldı⁸⁵. Buna rağmen boykottan Yunanlı zanıyla Osmanlı Rumları'nın ve hatta bazen yanlışlıkla diğer yabancı uyrukluların da zarar gördükleri oluyordu⁸⁶.

Yanya ve Selânik gibi gayrimüslim unsurların fazla olduğu yerlerde boykot uygulamasına paralel, adi olaylarda az da olsa artış gözlenmektedir. Meselâ Yanya vilâyetine bağlı Parga'da Müslümanların, Hristiyanların can, mal ve namuslarını tehdit edici faaliyetlerde buldukları; Priştine'de de Hristiyanlara hakaret edildiği, çarşı ortasında bir kişinin dövüldüğü ve Hristiyan halkın ileri gelir kişilerine tahkir edici sözler sarf edildiği şeklinde şikâyetler vardı. Yapılan tahkikat neticesinde söz konusu olayların aslında Girit meselesi dolayısıyla duyulan teessürden ve boykottan kaynaklandığı tespit edildi⁸⁷. Ancak bu tip olaylar gerek hükûmetin uyarıcı emirleri, gerekse mahallî idarecilerin yerinde ve zamanında tedbir almaları sayesinde önemsiz derecede kalmıştır.

Boykot kapsamında bazı büyük Osmanlı ticarethanelerinde çalışmakta olan Yunan uyruklu kişilerin işten çıkarılmaları da gündeme geldi. Dersaadet Boykot Heyeti ve İzmir Boykot Cemiyeti'nin bu doğrultuda talepleri oldu. Özellikle Osmanlı Reji İdaresi ve Şimendifer İdaresi'nden, bünyelerinde çalıştırdıkları Yunanlı işçi ve memurların işine son vermesi istendi. Aksi hâlde buralara karşı boykot uygulanacaktı. Nitekim Reji İdaresi'nin, bu talebi reddetmesi üzerine onlara karşı da boykot uygulaması başlatıldı⁸⁸.

Boykot uygulaması esnasında en büyük fedakârlık limanlardaki kayıkçı ve mavnacı esnafı tarafından gösterildi. Zaten fakir olan bu esnaf

tüccarından gayrisine verilmek üzere şehadetnameler tanzim etti (*İkdam*, nr. 93, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s. 2).

⁸⁵ *İkdam*, nr. 99, 7 Haziran 1326/20 Haziran 1910, s. 2; nr. 109, 17 Haziran 1326/30 Haziran 1910, s. 2.

⁸⁶ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 36, Vilâyetlere gönderilen telgraf, 17 Haziran 1326/30 Haziran 1910.

⁸⁷ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 67, Yanya vilâyetinden Dahiliye Nezareti'ne telgraf, 22 Haziran 1326/5 Temmuz 1910.

⁸⁸ BOA, Dahiliye Siyasi (DH.SYS), 22/1-7, Dahiliye Nezareti'nden Aydın vilâyetine telgraf, 28 Teşrînisânî 1326/11 Aralık 1910; *İkdam*, nr. 109, 17 Haziran 1326/30 Haziran 1910, s. 2.

boykota katılmayı kendi iradeleriyle ve isteyerek kabul ettiler. Gerek hükûmetin, gerekse mahallî idarecilerin boykotun sona erdirilmesi yönündeki tebliğlerine rağmen onların direnişi, uygulamanın etkili oluşunda önemli rol oynadı⁸⁹. İzmir, Selânik, Kavala, Beyrut, Kale-i Sultanî, İstanbul gibi önemli limanlardaki kayıkçı ve mavnacılar boykotun başlangıcından itibaren birbirleriyle telgraflaşmak suretiyle işbirliği yaptılar ve uygulamanın etkin olmasını sağladılar⁹⁰.

Boykota Osmanlı teb'ası olan Yahudiler de destek verdiler. Yahudi vatandaşlar Yunan bandıralı vapurlara binmemeye itina gösterdiler⁹¹. Öte yandan boykot cemiyetleri de, uygulamadan zarar görmelerini önlemek için Yahudi esnaftan dükkânlarının kapılarına milliyet ve mesleklerini yazmalarını istediler. Nitekim Yahudiler işyerlerine “*Avram, Yahudi terzi*”, “*İzak, Yahudi ayakkabıcı*” gibi tabelalar astılar⁹².

Bazı Yunanlı tüccarlar, Osmanlı tabiiyetine geçmek suretiyle boykot yüzünden maruz kaldıkları zarardan kurtulmaya çalışıyordu. Bu maksatla İzmir'de 21 Yunanlı esnaf Yunan tabiiyetini terk ederek Osmanlı vatandaşlığına geçti⁹³. Bazı Yunan bandıralı vapurlar da ya Osmanlı bayrağı çekerek yahut başka ülke bandırasıyla boykottan kurtulmaya çalıştılar. Fakat söz konusu vapurlar daha önceden tanıdıkları için uğradıkları iskelelerdeki hamallar ve kayıkçılar onların yükünü boşaltmadılar⁹⁴.

B ü y ü k D e v l e t l e r i n B o y k o t a T e p k i l e r i

Girit Meclisinde Yunan kralı adına yemin edilmesi, hami devletler tarafından kabul edilmemişti. Osmanlı hükûmetinin ve kamuoyunun tepkilerini de dikkate alan bu devletlerin Yunanistan'daki elçileri, hükûmetlerinin talimatıyla Yunan kralı George nezdinde teşebbüse geçerek, Girit Meclisinde edilen yemini kabul etmemesi tavsiyesinde bulundular⁹⁵. Söz konusu dört devlet, Girit meselesinde Osmanlı Devletinin hukukî haklarını tasdik ve kabul ederek, meselenin çözümünde buna uyulacağı husu-

⁸⁹ *İkdam*, nr. 93, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s. 2.

⁹⁰ *İkdam*, nr. 103, 11 Haziran 1326/24 Haziran 1910, s. 2.

⁹¹ *İkdam*, nr. 99, 7 Haziran 1326/20 Haziran 1910, s. 2.

⁹² Avcıoğlu, *aynı eser*, III, 1112-1114.

⁹³ İzmir'de yayınlanan *Ahenk* gazetesinin konuyla ilgili haberi için bkz. *İkdam*, nr. 162, 9 Ağustos 1326/22 Ağustos 1910, s. 1.

⁹⁴ *İkdam*, nr. 98, 6 Haziran 1326/19 Haziran 1910, s. 2.

⁹⁵ *İkdam*, nr. 92, 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910, s. 4

sunda Babîâli'ye güvence verdiler⁹⁶. Ayrıca Almanya ve Avusturya hükûmetleri de meselenin Osmanlı Devleti menfaati korunarak çözüme kavuşturulması hususunda kefil olacaklarını ve bu yolda alınacak kararları destekleyeceklerini Osmanlı hükûmetine bildirdiler⁹⁷. Gerçekte halkın tepkisinin giderek büyümesi büyük devletleri endişelendiriyordu. Boykotun yayılması ve şiddetlenmesi üzerine hamî devletler, Osmanlı Devletine bir muhtıra verdiler. Muhtırada hamî devletlerce Osmanlı Devletinin Girit üzerindeki hükûmetlik hakkının teyit ve tasdik edildiği vurgulanarak, meselenin Osmanlı tarafının kabul edeceği şekilde neticelendirileceği, bu sebeple halkın telâşa düşüp heyecanlanmasına gerek olmadığı ifade edildi. İlgili devletler, padişahın Girit üzerindeki hukukunun korunması hususunda samimî olduklarını, aldıkları tedbirlerle ispat ettiklerini ileri sürerek Osmanlı hükûmetinden memleketin pek çok yerinde başlatılan eylemlerin sona erdirilmesini istediler⁹⁸. Bunun üzerine hükûmet olayların sona erdirilmesi için bir kez daha tamim yayımladı⁹⁹. 19 Haziran 1910 tarihli tamimde, Hariciye Nazırı Refik Paşa'nın İngiltere ve Fransa ziyaretlerindeki mülâkatlarından ve Girit'in hamisi olan dört devlette görevli büyükelçilerin verdiği bilgilerden elde edilen neticeye göre, Girit üzerindeki Osmanlı haklarının ve adadaki Müslüman halkın hukukunun korunmasına yönelik verilen taahhütlerin aynen muhafaza edildiği belirtildi¹⁰⁰. Bunun bir göstergesi olarak Girit Meclis-i Umumisindeki Müslüman

⁹⁶ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 51, dört hamî devletin Osmanlı hükûmetine verdiği muhtıra sureti, 14 Haziran 1326/27 Haziran 1910; *İkdam*, nr. 112, 20 Haziran 1326/3 Temmuz 1910, s. 1.

⁹⁷ *İkdam*, nr. 128, 6 Temmuz 1326/19 Temmuz 1910, s. 2.

⁹⁸ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 51, dört hamî devletin Osmanlı hükûmetine verdiği muhtıra sureti, 14 Haziran 1326/27 Haziran 1910.

⁹⁹ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 23, Umum vilâyâta telgraf, 4 Haziran 1326/17 Haziran 1910; *İkdam*, nr. 112, 20 Haziran 1326/3 Temmuz 1910, s. 1.

¹⁰⁰ Hariciye Nazırı Refik Paşa, İngiltere Kralı VII. Edward'ın cenaze töreni vesilesiyle Avrupa'ya yaptığı seyahatten dönüşünde Meclis'te yaptığı konuşmada, Girit meselesi konusunda Avrupa kamuoyu hakkında edindiği izlenimleri anlattı. Büyük devletlerin hariciye yetkilileriyle yapılan görüşmelerden edinilen neticeye göre, söz konusu devletler ve özellikle İngiltere, Girit üzerindeki Osmanlı hâkimiyetinin ve Girit Müslümanlarının haklarının muhafazası hususundaki görüşlerini değiştirmemişlerdi. Son yemin meselesinde de Girit'in hamisi olan dört devlet ittifak hâlinde olayı reddetmişlerdi. Refik Paşa'ya göre bu durum, hamî devletlerin daha önceden Osmanlı Devleti'ne verdikleri sözlerinde değişiklik yapmadıkları şeklinde değerlendiriliyordu (*MMZC*, Devre 1, 5 Haziran 1326, VI, 379-381). Zaten Girit'in hamisi olan dört devlet, Girit meselesinde Osmanlı Devletinin hukukî haklarını tasdik ve kabul ettikleri hususunda Osmanlı Devletine güvence vermişlerdi (*İkdam*, nr. 12, 20 Haziran 1326/3 Temmuz 1910, s. 1).

üyelerin hiçbir şekilde yemine tabi tutulmayarak Mecliste yer almaları, adadaki Müslüman memurların da yemin etmeye zorlanmamaları yolunda ada yönetimine, ilgili devletler tarafından kesin bir dille uyarı yapıldığı¹⁰¹ vurgulandı. Aynı tamimde ayrıca hükûmetin, adanın Osmanlı tabiiyetinde kalması için müzakerelere devam ettiği belirtildi. Meseleye masa başında bir çözüm getirmeye çalışan hükûmetin yaptığı teşebbüslerden bir netice alınıncaya kadar müzakerelere halel getirecek davranışlardan kaçınılması istenen yazıda, halka bu konudaki mesnetsiz neşriyata ehemmiyet vermemeleleri ve sükûneti muhafaza etmeleri tavsiyesinde bulunuldu¹⁰². Öte yandan Dersaadet Boykot Komisyonu Reisi Sadarete davet olunarak, boykotun sona erdirilmesi için girişimde bulunması istendi¹⁰³. Fakat Komisyon Hükûmetin bu talebini, “*boykotun millet tarafından istendiği ve uygulandığı*” gerekçesiyle reddetti¹⁰⁴.

Boykottan Atina Bankası ve Union Parisienne, Doğu Bankası ve Comptoir d'Escompte ciddi zarar gördüler ve Babıâli'ye başvurdular. Fransız Dışişleri Bakanı Pichon, Maliye Nazırı Cavid Bey nezdinde müdahale ve protestoda bulundu. Hatta Pichon ayrıca büyük devletlerin müşterek bir müdahalede bulunacakları tehdidini savurdu. İngiltere ve İtalya temsilcileri de söz konusu tehditvarî girişimi desteklediler. Çünkü boykottan onlar da zarar görüyorlardı¹⁰⁵.

Boykot ilk günlerden itibaren tabiatıyla Yunanistan'ın da tepkisini çekti. Yunanistan'ın İstanbul sefiri, Sadrazamı ziyaret ederek boykotla ilgili şikâyette bulundu ve uygulamanın kaldırılması için hükûmetin gerekli çalışmayı yapmasını istedi. Ayrıca Yunan Elçiliği Baş Tercümanı Mösyö Naum, Dahiliye Nazırı Talat Bey'e gelerek boykotu resmen protesto etti¹⁰⁶. Sadrazam Hakkı Paşa cevaben, “*halkın hissiyatından dolayı ilân*

¹⁰¹ Girit Meclisi'nin Müslüman üyelerinin yemin etmeksizin Meclise kabulü, hami devletlerin baskısına rağmen kabul edilmek istenmemişti. Ancak Girit Hristiyanlarının bu bakış açısında ısrar etmeleri hâlinde, hami devletler adaya tekrar asker çıkaracaklarını ilân edince Girit hükûmeti, Müslüman üyeleri yeminsiz olarak Meclise almayı kabul etti (*İkdam*, nr. 118, 26 Haziran 1326/9 Temmuz 1910, s. 1; Adıyeko, “Türk Basınında Girit'in Yunanistan'a Katılması (1908-1913)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, İzmir 1991, s. 61).

¹⁰² BOA, DH-MUİ, 102-2/17, lef 23, 4 Haziran 1326/19 Haziran 1910.

¹⁰³ *İkdam*, nr. 112, 20 Haziran 1326/3 Temmuz 1910, s. 1.

¹⁰⁴ *İkdam*, nr. 114, 22 Haziran 1326/5 Temmuz 1910, s. 2.

¹⁰⁵ Avcıoğlu, *Aynı eser*, III, 1109-1110.

¹⁰⁶ *İkdam*, nr. 99, 7 Haziran 1326/20 Haziran 1910, s. 1.

ettiği boykotun kaldırılması hususunda hükûmetin baskı yapmasının yetkisi dahilinde olmadığı” beyanında bulundu¹⁰⁷.

Boykotun Etkisini Kaybetmesi

Yunan boykotu, dış baskılara rağmen, Temmuz sonlarına kadar şiddetli şekilde devam etti. Boykotun devletten maaş almayan esnaf kesimi tarafından başlatılması ve yönlendirilmesi, hükûmetin uygulamanın kaldırılması yolundaki tebliğlerini etkisiz kılıyordu. Dolayısıyla boykot sonraki aylarda da -nispeten daha yumuşak şekilde- devam etti¹⁰⁸.

Girit'in hamiliğini yapan devletler boykotun sona erdirilmesi için birkaç kez Osmanlı Devletinden ricada bulunmuşlardı. Bu devletler Haziran ayı sonlarında bir kez daha Babıâli'ye müracaat ettiler¹⁰⁹. Öte yandan Yunanistan da İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla boykotun kaldırılması için sürekli olarak girişimlerde bulundu¹¹⁰. Osmanlı hükûmeti de bu talepler doğrultusunda elden geldiğince boykotun sona erdirilmesi için çaba gösteriyordu. İşte gerek dış baskılar, gerekse hükûmetin tebliğleri sonucu Temmuz ayı ortalarına doğru boykot uygulamasında yumuşama görülmeye başlandı. Hatta gazetelerde boykotun birkaç gün içinde sona erdirileceğine dair haberler çıktı¹¹¹. Fakat uygulamada görülen yumuşamaya rağmen¹¹² İstanbul Boykot Cemiyeti gazetelerde çıkan haberlerin aksine, boykotun Girit meselesi Osmanlı menfaatine uygun olarak halledilinceye kadar sürdürüleceğini ilân etti¹¹³. Aynı cemiyetin Temmuz 1910 sonlarında yaptığı bir açıklama ise boykotun başlangıca göre oldukça hafifletildiğini daha somut şekilde göstermektedir. Heyetçe yapılan açıklamaya göre¹¹⁴:

¹⁰⁷ *Tanin*, nr. 627, 18 Mayıs 1326/31 Mayıs 1910, s. 2; nr. 635, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s. 2; nr. 105, 13 Haziran 1326/26 Haziran 1910, s. 2.

¹⁰⁸ Ağustos ve müteakip aylarda çeşitli vilâyetlerde boykotun devam ettiğine dair gazete haberleri mevcuttur (*Yeni İkdâm*, nr. 142, 20 Temmuz 1326/2 Ağustos 1910, s. 2; nr. 161, 8 Ağustos 1326/21 Ağustos 1910, s. 2).

¹⁰⁹ *İkdâm*, nr. 118, 26 Haziran 1326/9 Temmuz 1910, s. 2.

¹¹⁰ “Yunan sefiri Hariciye Nazırı Rıfat Bey'i ziyaret ederek boykotun kaldırılmasını talep etmiştir” (*Yeni İkdâm*, nr. 144, 22 Temmuz 1326/4 Ağustos 1910, s. 2; nr. 161, 8 Ağustos 1326/21 Ağustos 1910, s. 2).

¹¹¹ *İkdâm*, nr. 133, 11 Temmuz 1326/24 Temmuz 1910, s. 3; nr. 140, 18 Temmuz 1326/31 Temmuz 1910, s. 1.

¹¹² “Boykot Selânik ve Mersin'de devam etmekle beraber eski şiddetini kaybetmiştir” (*Yeni İkdâm*, nr. 142, 20 Temmuz 1326/2 Ağustos 1910, s. 2).

¹¹³ *Yeni İkdâm*, nr. 144, 22 Temmuz 1326/4 Ağustos 1910, s. 1.

¹¹⁴ *Tanin*, nr. 684, 15 Temmuz 1326/28 Temmuz 1910, s. 2.

1. Bundan sonra ecnebi gemileriyle gelen Yunan malları da hamallar tarafından boşaltılacak,

2. Yalnız Yunan gemileriyle gelen Yunan emtiası, hamallar tarafından gümrük haricine çıkarılacak, fakat bundan sonrası için taşıma yapılmayacaktır.

Rüsûmat Müdüriyet-i Umumiyyesi de genel bir tebligat neşrederek bu emre uymayacak olan gümrük hamallarının işine son verileceğini duyurdu¹¹⁵.

Boykotun yumuşamasında Avrupa devletlerinin Yunanistan ve Girit Hristiyanları üzerinde baskı kurması da etkili oldu. Hami devletlerin gerekirse adaya asker çıkaracaklarını açıklaması¹¹⁶ üzerine Yunan hükûmeti Giritlilerden “Yunanistan'ın başına bir felâket getirmemek için” büyük devletlerin emir ve taleplerine riayet etmelerini istedi¹¹⁷. Yunanistan'ın Girit meselesinde bu şekilde geri adım atmasında boykotun ne kadar rolü olduğuna dair kesin bilgimiz olmamakla birlikte, uygulamanın yumuşatılmasında bu beyanın tesirinin olduğu düşünülebilir.

Osmanlı hükûmeti özellikle hamî devletlerin Girit konusundaki teminatlarını, yapılan milletlerarası ticaret antlaşmalarını göz önünde bulundurarak ve “*haysiyetini muhafaza*” için her ne sebeple olursa olsun ecnebi mallarına karşı yapılan boykotun sona erdirilmesini istiyordu. Gerekirse bazı yerlere asker sevk edilerek boykotun men edilmesi bile düşünüldü. Hükûmetin esas endişesi boykottan diğer devletlerin de zarar görüyor olmalarıydı. Nitekim hükûmet yerel yöneticilerden ve emniyet görevlilerinden bu hususta dikkatli olmalarını ve boykotun diğer devletlere zarar vermemesi için tedbir almalarını istedi¹¹⁸.

Boykottan dolayı Yunanistan'ın ne kadar zarar gördüğü ve uygulamadan ciddi şekilde etkilenip etkilenmediği hususunda yorum yapılabilecek somut veriler, incelediğimiz belgelerde veya gazetelerde tespit edilemedi¹¹⁹. Yine de bazı bilgiler bize bu konuda fikir vermektedir. Sözelimi yabancı bir gazetenin boykotla ilgili yazısında özetle şu yorum yer almaktadır¹²⁰:

¹¹⁵ BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 61, Vilâyetlere ve mutasarrıflıklara şifre, 8 Temmuz 1326/21 Temmuz 1910.

¹¹⁶ *İkdam*, nr. 118, 26 Haziran 1326/9 Temmuz 1910, s. 2.

¹¹⁷ *İkdam*, nr. 119, 27 Haziran 1326/10 Temmuz 1910, s. 2.

¹¹⁸ BOA, DH.SYS, 22/1-2, Selânik vilâyetine şifre, 7 Eylül 1326/20 Eylül 1910.

¹¹⁹ Girit ve Girit meselesi hakkındaki muhtelif yazılarda da bu konuda tatmin edici bilgi yer almamaktadır.

¹²⁰ *İkdam*, nr. 100, 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910.

“Yunanistan'ın Türkiye'ye olan yıllık ihracatı 6 milyon franktır. Yunanlılar bu zarara muhtemel ki katlanırlar. Fakat Türkiye iskeleleri arasında nakliyecilik sayesinde geçinen Yunan ticaret filosu dehşetli zarara uğrayacaktır. Yunanlılar bu zararı göze alamayacaklarından, Osmanlı hükûmetinin Girit meselesindeki hissiyatını dikkate almak zorunda kalacaklardır.” Gerçekten yukarıda da görüleceği üzere Osmanlı iskeleleri arasında çalışan Yunan vapurlarının pek çoğu iş bulamadıkları için seferlerini iptal etmek zorunda kalmışlardı.

30 Temmuz 1910 tarihli *Tanin* gazetesinde yer alan bir habere göre ise boykot dolayısıyla Yunan makamları 150 bin İngiliz lirası zarar ettiklerini açıklamışlardır. Ancak aynı yazıda bu meblağın gerçeği yansıtmadığı, belki bir o kadar daha ilâve edilirse sıhhatli bir rakam elde edilebileceği belirtilmektedir¹²¹. Miktar verilmemekle birlikte Yunanistan'ın boykottan büyük zarara uğradığı şeklinde bilgiler de mevcuttur¹²². Öte yandan -önceki ve sonraki birkaç yılla mukayese edildiğinde- 1910 yılında Girit hükûmetinin ekonomik buhran içinde olmasında¹²³ boykotun dolaylı da olsa etkili olduğu düşünülebilir.

Yunan hükûmeti boykot dolayısıyla uğradığı zararın giderilmesi için Osmanlı hükûmetinden 20 milyon frank tazminat ödenmesi talebinde bulundu¹²⁴. Ancak Yunanistan'ın bu talebi hukuken mesnetsiz idi. Zira Osmanlı hükûmetinin ne boykot ilânında ne de uygulanmasında resmen herhangi bir dahli ve teşviki olmamıştı. Bilakis hükûmet boykotun başlangıcından itibaren uygulamanın sona erdirilmesi için tebligatlar yapmış ve itidalli davranılması için nasihatlerde bulunmuştu. Kaldı ki boykot uygulamasına resmî kurum ve kuruluşların iştirak ettiğine dair bir bilgi de mevcut değildi. Bu yüzden Yunanistan'ın tazminat talebi reddedildi¹²⁵.

Bazı veriler Yunan boykotundan Osmanlı ekonomisinin de menfi yönde etkilendiği izlenimini vermektedir. Özellikle boykotun başladığı 1326 (1910-1911) yılına ait rakamlara bakılırsa, Osmanlı ekonomisinde bir daralma ve malî sıkıntı dikkati çekmektedir. Örneğin, Osmanlı Devletinin

¹²¹ *Tanin*, nr. 686, 17 Temmuz 1326/30 Temmuz 1910, s. 2.

¹²² İstanbul'dan Paris'e gönderilen bir rapordan alınan bu bilgi için bkz. Avcıoğlu, *Aynı eser*, III, 1108-1109.

¹²³ 1910 yılında Girit adasının 2.793.040 Frank gelir-gider açığı vardı (Adıyeke, “Türk Basınında Girit'in Yunanistan'a Katılması”, s. 59).

¹²⁴ Avcıoğlu, *Aynı eser*, III, 1109.

¹²⁵ Hariciye Nezareti Hukuk Müşaviri Reşid Bey ile tazminat konusunda yapılan mülâkat haberi için bkz., *Yeni İkdam*, nr. 169, 16 Ağustos 1326/29 Ağustos 1910.

1326 yılı bütçe rakamları, bir önceki ve bir sonraki yıllara göre oldukça fazla açık vermiştir¹²⁶. Bunda boykot dolayısıyla dış ekonomik ilişkilerde meydana gelen bozulmanın rolü olduğu düşünülebilir.

S o n u ç

Devletler arası münasebetlerde ekonomi bazen siyasî ilişkileri de yönlendirmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra, iletişimde çok çeşitli alternatiflerin kullanılmaya başlaması eskiye göre devletler arası ilişkileri daha da geliştirmiştir. İletişim teknolojisi XX. yüzyılda daha da ileri safhaya ulaşarak -deyim yerindeyse- dünya küçülmüş ve milletler ekonomik anlamda birbirleriyle daha girift münasebetler kurmaya başlamışlardır. Devletlerin birbirleriyle ikili ilişkileri artık diğer devletleri de etkiler olmuştur. Herhangi iki devlet arasında ortaya çıkan bir anlaşmazlık eğer barış yoluyla çözüme kavuşturulamamışsa, eskiden savaşlar vasıtasıyla sonuca ulaşılırken şimdi daha değişik metodlar kullanılarak karşı tarafa baskı uygulanmaktadır. İşte bu baskı ve mücadele yöntemlerinden biri de “ekonomik savaş” da diyebileceğimiz boykotlardır.

Önceleri isyanlar vasıtasıyla Osmanlı Devletinden ayrılmaya çalışan Girit Hristiyanları, daha sonraki tarihlerde Yunanistan'ın el altından tahrikleri ile bu devlete bağlanma (megali idea) yönünde hareket etmişlerdir. Girit meselesi özellikle Berlin Kongresi'nden sonra Avrupa devletlerinin müdahalesiyle çok taraflı bir konu olmuştur. Avrupa devletleri başlangıçta Girit adasında Osmanlı hukukunun ve padişahın hükümlerine hakkının korunması yönünde meseleye müdahil olmalarına rağmen, olaylar Yunanistan ve Girit Hristiyanlarının istediği şekilde gelişme göstermiştir. Nihayet 1910 yılına gelindiğinde Girit Milli Meclisinin Hristiyan üyelerinin Yunan kralı adına yemin etmeleri bardağı taşıran son damla olmuş ve bütün ülke çapında olay protesto edilmiştir. Bununla da yetinilmeyerek Yunanistan mallarına boykot uygulanmak suretiyle ekonomik savaş başlatılmıştır.

Yunan mal ve vapurlarına karşı başlatılan boykot daha ziyade liman kentlerinde ve Yunan tüccarlarının mevcut olduğu yerlerde etkin olarak uygulanmıştır. Boykotun batı vilâyetlerinde doğudakilere nispetle daha etkili olduğu görülmektedir. Boykotun Yunan malları ve vapurlarıyla,

¹²⁶ 1326 yılı bütçe açığı %37.2 iken bu açık bir önceki yıl (1325)'da %21.8, bir sonraki yılda (1327) ise %21.4 olmuştur (Şevket Kamil Akar, “Osmanlı Maliyesinde Bütçe Uygulaması”, *Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.*, Ankara 1999, III, 569).

başka ülkelere ait olup Yunan mal ve yolcusu taşıyan gemilere uygulanması hedeflenmiştir. Fakat bu arada diğer devlet gemilerinin ve vatandaşlarının da zarar gördüğü olmuştur. Ülke dahilinde Osmanlı vatandaşı Rumların zarar görmemesi için bazı tedbirler alınmıştır. Fakat bu da zaman zaman yeterli olamamıştır. Boykot cemiyetleri yayınladıkları beyanat ve tebliğlerle halkı özellikle Rum vatandaşların boykota tabi tutulmaması hususunda uyarmışlardır¹²⁷.

Boykotu sivil kuruluşlar, esnaf ve halk başlattığı için hükümet fazla müdahale etmemiştir. Avrupa devletlerinin Girit meselesinde Osmanlı menfaatlerini koruyacaklarına dair güven verici sözleri üzerine Osmanlı hükümeti boykotun kaldırılması yönünde tebligat yapmıştır. Ancak hükümet, boykotun kaldırılması yolunda etkili ve fiilî bir müdahaleye de yanaşmamıştır. Dahası hükümeti oluşturan İttihat ve Terakki Partisinin teşkilâtları ve taşra şubeleri gayriresmî olarak boykottan yana tavır almışlardır¹²⁸.

Boykot Haziran ve Temmuz (1910) aylarında şiddetli şekilde uygulanmış, müteakip aylarda hafifleyerek devam etmiştir. 1911 yılında da bazı yerlerde boykotun devam ettiğine dair bilgiler mevcuttur. Fakat aynı yıl İtalya ile Trablusgarp mücadelesi, arkasından Balkan savaşları, Osmanlı hükümetinin ve halkının gündemini değiştirmiş ve Girit meselesi geri plânda kalmıştır¹²⁹.

Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı, Girit'in Yunanistan'a bırakılması ve ardından Balkan savaşları neticesinde toprak kaybı gibi bir dizi önemli olaylar boykota paralel olarak Osmanlı Devletinde “*ekonomik milliyetçilik*” tabir edilen “*millî iktisat*” politikasının gelişmesine katkı sağ-

¹²⁷ Hükümetin uyarılarının tersine İttihat ve Terakki Cemiyetinin vilâyetlerdeki teşkilâtları boykot kapsamına Rumları da dahil etmişlerdir. İstanbul'daki Amerika elçisinin boykot hakkında söyledikleri arasında “İzmir'deki bütün yabancı kurumlardan Rum personeli kovup yerlerine Müslüman personel almalarının istendiği... böylece bir milletin kendi uyruklarına karşı boykota giriştiği” ifadeleri yer almaktadır. Amerikan elçisi boykotu “Türkiye'nin millî düzeninin belirtisi saydığını” söylemektedir (Avcıoğlu, *Aynı eser*, III, 1112-1114).

¹²⁸ İttihat ve Terakki Partisinin memleket çapındaki teşkilâtlarının bu yıllarda sıkça uygulanan boykottara bakışı ve nasıl bir politika izlediği konusunda hatırat türü eserlerde fikir verici bilgilere ulaşılabilir.

¹²⁹ Bu tarihlerde Osmanlı hükümeti hâlâ “Girit'te hükümlerlik hakkımızın muhafazası esasında birleşen İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerinin, bu esasa aykırı hareket etmeyeceklerinin temin olunduğu” neticesiz sözlerini tekrarlamaktaydı (Celâl Bayar, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş*, İstanbul 1966, II, 481).

lamıştır¹³⁰. Balkan savaşlarının devam ettiği tarihlerde Girit'in Yunanistan'a ilhaki vesilesiyle boykot uygulaması, Rum vatandaşları da kapsayacak şekilde -fakat daha itidalli ve sistemli olarak- devam ettirilmiştir. İstanbul'dan Paris'e gönderilen bir raporda şu ifadeler yer almaktadır: “*Rumlara duyulan nefret en yüksek noktaya ulaşmıştır... Ne var ki Rumlar ticaret, zanaat ve hemen hemen tekelini ellerinde bulundurdukları serbest meslekler yoluyla nüfusun günlük yaşantısına karışmışlardır. Onlarla her şeyi bitirmek, onları iflas ettirmek ve millî temellere dayalı yeni bir ekonomik sistem kurmak istiyorlar...*”¹³¹.

Yunanistan'a karşı boykot, Girit'in Osmanlı hâkimiyetinden çıkışını bir müddet erteleyebilmiştir. Bu zaman içinde büyük devletler Girit adasında statükonun korunmasına ve bilahare Ekim 1911'de adanın tarafsızlığına karar vermişlerdir. Bu dönemde kesin bir çözüme ulaşamayan Girit meselesi, Balkan savaşları sonuna kadar çeşitli olaylarla devam etti. Girit Milli Meclisi Yunanistan'la birleşmek için çabalarını devam ettirirken bir yandan da adanın Müslüman halkına karşı baskılar yapıldı. Nitekim bu yüzden adada meskûn Müslümanların bir çoğu İzmir'e ve Anadolu'nun diğer bölgelerine göç etmek zorunda kaldılar¹³². Bir müddet büyük devletlerin idaresinde kalan Girit adası, İkinci Balkan Savaşları'nı müteakip Yunanistan'la yapılan Atina Antlaşmasından (14 Kasım 1913) bir ay sonra Yunanistan'a katıldı¹³³. 14 Aralık 1913 tarihinde adaya Yunan bayrağı çekildi¹³⁴.

¹³⁰ Zafer Toprak, *Türkiye'de Millî İktisat (1908-1918)*, Ankara 1982, s. 25 vd; Abdüllatif Şener, “Tanzimat ve Meşrutiyet'te İktisadî ve Malî Politikalar”, *Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.*, Ankara 1999, III, 548-564.

¹³¹ Avcıoğlu, *aynı eser*, III, 1108-1109.

¹³² Girit'ten Anadolu'ya yapılan göçler, göçmen sayıları ve göçmenlerin iskân edildikleri yerler hakkında geniş bilgi için bkz. Nedim İpek, “Balkanlar, Girit ve Kafkaslar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Göçmen İskan Birimlerinin Kuruluşu (1879-1912)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, İsparta 1995, s. 203 vd; Süleyman Beyoğlu, “Girit Göçmenleri (1821-1924)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 2, İstanbul 2000, s. 123-138.

¹³³ Balkan Savaşları sonunda yapılan Londra Antlaşması ile (30 Mayıs 1913), Girit tamamen Osmanlı idaresinden çıktı. Antlaşmanın 4. maddesine göre Padişah Girit üzerindeki bütün haklarını Avrupa büyük devletlerine bırakmayı kabul etti (Y. Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, II/2, Ankara 1991, s. 313).

¹³⁴ Balkan savaşları sonunda yapılan müzakereler için bkz. Bilal N.Şimşir, *Ege Sorunu Belgeler*, C. I-II (1912-1914), Ankara 1989.

E K 1

Düvel-i Erba'a-i Hâmiyye Süferâsı tarafından itâ olunan muhtıranın tercümesinin sûretidir.

Düvel-i Erba'a-i Hâmiyye şâyed Girid Meclisi mütekâribü'l-vukû' olan ictimâ'ı esnâsında a'zâ-yı müslimeyi kendilerinden hissiyâtlarına muğâyir bir tahlifin edâsını talep etmeksizin kabûl etmeyecek ve me'mûrîn-i İslâmiyenin aynı tahlifî edâ eylemedikçe serbestçe ifâ-yı vazîfe etmelerine ve maaşlarını almalarına müsâ'ade eylemeyecek olursa kendilerince münâsib görünecek tedâbire tevessül edeceklerini Girid Hey'et-i İcrâ'iyesine beyân ve iş'âra Han-ya'daki general konsoloslarını me'mûr etmişler ve bundan ma'dâ Girid sula-rındaki istasyonelerinin adedini tezyîde karar vermişlerdir.

Düvel-i Erba'a hukûk-ı hükûmrânî-i Hazret-i Pâdişâhîyi muhâfaza husû-sundaki fikir ve niyetlerini işbu tedâbîrin ittihâzı sûretiyle bir kere daha irâ'e ve isbât iderler ve bu husûsâta ibtinâ'en Hükûmet-i Seniyyeden Memâlik-i Osmâniye'deki heyecâna nihâyet vermek üzere sûret-i mü'essirede sarf-ı mesâ'î buyurmasını talep eylerler. Zîrâ Yunanistan'ın tavr ve hareketiyle vukû'ına sebebiyet vermediği bu heyecânın devâmı bir takım hâdisât-ı müte'essife tevlîd etmekden hâli kalamaz.

Eğer Hükûmet-i Osmâniye Girid'den bir idâre-i kat'iyeye te'sisine teşeb-büs edilmesi zamânının hulûl ettiği fikr ve itikâdında bulunur ise Düvel-i Erba'a ancak Berlin Mu'âhedenâmesi'ne vâzı'-ı imzâ bulunan düvel-i sâirenin iştirâkleriyle bu idâre hakkında tedkikâta ibtidâr edebileceklerini hükûmet-i müşârun ileyhâya derpîş ve ityân eylerler.

(Kaynak: BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 54).

EK 2

Girid Milli Meclisi'ndeki Hristiyan üyelerin Yunan Kralı adına yemin olayını protesto etmek maksadıyla Bandırma'dan Meclis-i Meb'ûsân'a çekilen telgraf.

Bandırma'dan, 30 Nisan 1326/13 Mayıs 1910

Son sözumüz ateşli şanlı ecdâdımızın her taşına birer baş fedâsıyla feth ve teshîr eyledikleri sevgili Giridimizde mahbûbe-i vatan adamızda bugün Yunan nâmına yemîn ediliyor. Hakk-ı feth yirminci asrın mecelle-i kemâlâtınca hukûk-ı düvelince esbâb-ı temellükün tuğrâ-yı garrâsıdır, isyanla pâymâl edilemez. Biz bu hakka müsteniden mazbûta-i cihân Girid adasının fâtihi ve hâkim-i meşrû'îlerimizi medenî muhterem Avrupa'ca ise tamâmiyet-i mülkiyemiz meşrû'iyet-i hâkimemiz taht-ı ta'ahhüd ve tekellüfe binâen aleyh bugün Girid bâgîlerinin hareketlerini nâmûs-ı tâcdârîlerine nâmûs-ı millîmizle bir tutarak dâimâ emîn ve müteşekkîr olduğumuz Düvel-i Erba'a-i Hâmiyye'nin Girid üzerindeki hukûk-ı hükümrânîmizi tasdîkde ızhâr ve ibrâzından bir an bile geri kalmadıkları cümle-i medeniye ve insâniyelerine karşı bir tecâvüz bir hakâret telakkî eylediğimizi, hafî (?) vekâyi'den gözü açık ümem-i mûniseye i'lân Osmanlı İmparatorluğunun haysiyet ve mukadderât-ı mukaddimesiyle oynamak isteyen Girid vahşîlerinin şu cehâleti haysiyet-şikenânelerini şiddetle protesto eder ve bu protestoyu kanımızla canımızla fi'ilen te'bide hâzır bulunduğumuzu arzen muhterem vükelâmızın artık zamân-ı münâsibi gelmiş Girid işinin kat'iyen rabtını sabırsızlıkla bekleriz. Çünkü mesele Düvel-i Hâmiyyenin mübeccel nâmûslarına tecâvüz olmasa bile hakk-ı bekâ ve hayatımıza hakk-ı feth ve teshîrimize ta'arruz mâhiyetindedir. Bilinmelidir ki Girid mukaddes vatan-ı Osmânînin Giridi'dir. Terakkî-i te'âlîsinin kilididir, fazla olarak gıyâs-ı âlemiyyâtımızın geçididir. Evvel ve hâlde canımız cihânımız yalnız değil mukaddesiyet, milliyemizde de Girid'le kâimdir. Türk İmparatorluğu haritası parçalanmadıkça dildâde-i vatan sevgili Girid adamız Yunan'ın olamayacağına yediden yetmiş kadar cümlemiz ahd ü mîsâk sûretiyle karar verdik. Zirâ Girid bu mukaddes haritanın nokta-i rûhiyesidir. Vatan-ı Osmânî insandan ârî harâbeye dönmedikçe Girid'in bir karışından vaz geçmek bütün Osmanlılarca, biz vatanperverânca namussuzluk sayıldığından kanlarımızın seyelâbından evvel cihân içmelidir. Aksi hâlde işbu yirminci asr-ı kemâlin mukaddime-i zevâlidir. Artık kansız inkılâbla milel-i mütemedinenin hayret ve takdîrini isticlâb eden genç Türkiye günden güne olunan

hakaret ve tecâvüze karşı Düvel-i Erba'a-i Hâmiyye'ye istinâd ve i'timâdı kemâlde kalmak şartıyla sükûn ve sükûtunu vikâye edemeyeceğinden bundan sonra serbest bırakılmasını temennî eylediği bu hareketinde milletin ma'zûr görülmesini her vakit sulh ve salâhperverliğini merakla yâd eylediğimiz Avrupa düvel-i muazzamasına tebliğde vesatetlerini dileriz. Kırk bin nüfus tutar Bandırmalılar nâmına on bin kişiden mürekkep mitingi zîren imzaya me'zûn heyet-i idâresi Bandırma Kaymakamlığı vâsıtasıyla işbu son sözümüzü Sadâret-i uzmâya, Meclis-i Meb'ûsân-ı Osmânî Riyâset-i Celîlesine ve matbû'ât-ı Osmâniyyeye bilâ-te'hîr tebliğde mecbûr tutarız. 30 Nisan 1326.

Eşrâfdan Ali Rıza,

Eşrâfdan Mehmed Âkif,

Ermeni Marhasası Karabet,

Müfti-i Belde Kemâl,

Tüccârdan Ahmed bin Ömer,

Tüccârdan Hüseyin Avni,

Tüccârdan İsmâil Hakkı,

Tüccârdan Halil Sâmi,

Eşrâfdan Mehmed Servet

(Kaynak: BOA, DH-MUI, 102-2/17, lef 28-29)

“THE BOYCOTT AGAINST THE GREEK GOODS IN THE OTTOMAN EMPIRE”

Abstract

The opening of Crete National Parliament in the name of Greece's King in April 1910 caused serious protests by people living in Ottoman vilayats. These protests resulted in the boycott of Greek goods. In this article initially a short story of the Crete Question is given. Three things are dealt with: firstly the places and the ways in which the boycott was put into effect, secondly the Ottoman Government's approach to the boycott and finally the objection raised by European states. In discussing these points, the documents acquired from the Ottoman Archives and newspapers provided the main source of information. The effects and results of the boycott are studied and discussed in the conclusion.

Keywords

The Ottoman Empire, Boycott, Greece, Crete.

